

ZPRÁVA O KONFERENCI CESTY K NÁRODNÍMU OBROZENÍ: BĚLORUSKÝ A ČESKÝ MODEL

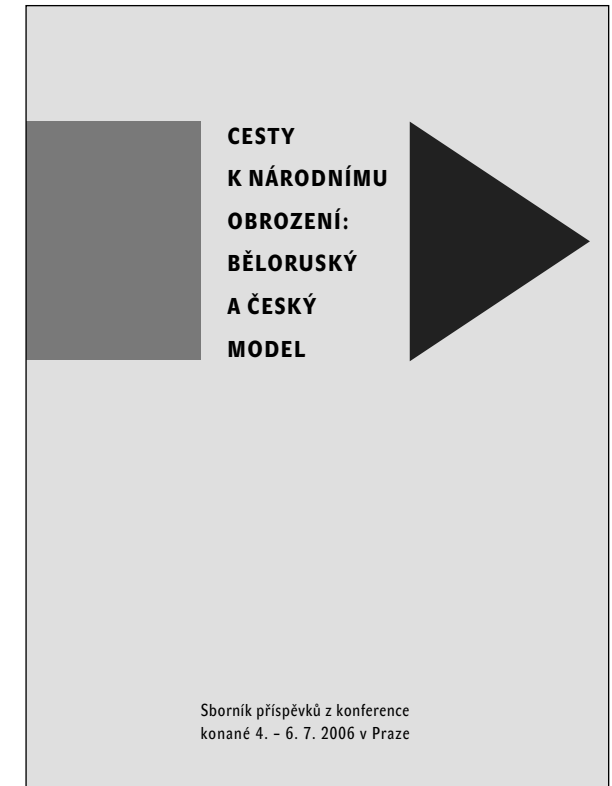
Alena Ivanova

Summary:

An international scientific conference “The ways to national revival: Byelorussian and Czech models” was held on July 4 through July 6, 2006, at the Faculty of Humanities of the Charles University in Prague. The conference was organized by the Faculty of Humanities in collaboration with the Institute of Slavic and Eastern European Studies at the Philosophical Faculty of the Charles University. The international conference project was supported by the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic as part of the transformation collaboration. Byelorussian, Czech, German, Polish, and Lithuanian scientists and academicians who are professionally engaged in the topic of Byelorussian national revival, in historical and linguistic context, were invited to participate at the conference. The Byelorussian – Czech conference, devoted to problems of national and cultural revival of both of these nations has contributed to research of historical national development of European countries. The conference touched upon problems of creation processes of the Byelorussian and Czech national movements in the 19th and 20th centuries: The Byelorussian national movement under Russian and Polish double influence resulting in creation of BSSR as part of the USSR; the Czech cultural revival that was under the German influence and later grew into the concept of Czechoslovakism and Byelorussian national revival considered to be a delayed version of nationalism of the 90’s of the 20th century.

Od 4. do 6. července r. 2006 v Praze na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy proběhla mezinárodní vědecká konference „Cesty k národnímu obrození: běloruský a český model“. Konference byla organizována Fakultou humanitních studií ve spolupráci s Ústavem slavistických a východoevropských stu-

*Obálka sborníku textů
z konference „Cesty
k národnímu obrození:
běloruský a český model“,
který vydala FHS UK*

dií Filozofické fakulty Karlovy Univerzity. Projekt mezinárodní konference se konal za podpory Ministerstva zahraničních věcí České republiky v rámci Transformační spolupráce. K účasti na konferenci byli pozváni běloruští, čeští, němečtí, polští a litevští vědci a akademici, kteří se odborně zabývají problematikou běloruského národního obrození v historickém a jazykovém kontextu. Bělorusko – česká konference, věnovaná problémům národního a kulturního obrození obou národů přispěla k výzkumu dějin národního rozvoje zemí Evropy. Konference se dotkla otázky procesu vzniku běloruského a českého národního hnutí v 19. a 20. stol.: běloruského národního hnutí pod dvojnásobným vlivem ruským a polským, v jejichž důsledku vznikla BSSR jako součást SSSR, českého kulturního obrození, které se nacházelo pod německým vlivem a posléze přerůstalo v koncepci čechoslovakismu a národního obrození Běloruska pojímaného jako opožděná verze nacionalismu 90. let 20. století.

Velký význam konference pro Bělorusko a Českou republiku spočíval v možnosti rozboru a srovnání historické zkušenosti obou zemí a porovnání dvou extrémně protipólných typů formování národů: formování českého národa jako modelu úspěšného národního hnutí, které začalo poměrně brzy a dosáhlo široké masové mobilizace a širokého ohlasu, a na druhé straně běloruského modelu národního hnutí, které zůstalo nedokončeno a nachází se na opačném pólu historického procesu formování moderních národů. Česká zkušenost národního a politického sebeuvědomění se tu přímo nabízí pro vědecké porovnání s bezprostředními politickým důsledky. Tendence oddělovat snahy o národní a občanské uvědomění, o národní samostatnost a občanské svobody, nebo je dokonce stavět proti sobě, jsou v Bělorusku podobné, jako byly jinde, je však krajně důležité je podrobit srovnávací vědecké analýze. Podobné porovnání je nezbytné pro celkové chápání zákonitostí dějtvorného procesu a zároveň je velice důležité z hlediska porozumění tendencí historického vývoje především běloruské společnosti a v ní se odehrávajících historických procesů od minulosti do dnešní doby. Teprve na pozadí takového pochopení má smysl i analýza konkrétních politických kroků v nedávné minulosti. Proto přispěla mezinárodní bělorusko-česká konference, věnovaná problémům národního a kulturního obrození běloruského a českého národa ve značné míře nejenom k výzkumu dějin národního rozvoje národů Evropy, ale významně pomohla k určení perspektiv dalšího historického vývoje Běloruska. Důležitým prvkem konference bylo porovnání běloruské a české společnosti a toho, co je spojuje (např. význam jazyka, historického vědomí atd.), což znamená, že jako oblast zkoumání se srovnávala nejen sféra sociálně politická, ale i oblast kultury.

V průběhu konferenci byly rozebrány následující témata:

- porovnání a analýza procesů národního a občanského sebeuvědomění v Bělorusku a v Čechách (zejména role sousedních národů – Poláků, Němců, Rusů a jiných – v procesu národně kulturního obrození Čechů a Bělorusů a běloruská jazyková situace a otázka perspektivy běloruštiny);
- možnosti formování občanské společnosti a transformace Běloruska v nezávislý a demokratický stát (šíření problematiky obrození a transformace běloruské společnosti projednávané v rámci vědecké konference, která má širší mezinárodní význam);
- seznámení běloruské vědecké obce a skrze ní i ostatní společnosti s možnostmi národního obrození (otevřená vědecká diskuse o aktuálních problémech historického vývoje a o možnostech transformace společnosti, rozpracování

perspektivních směrů ve společném vědeckém bádání v dané oblasti, aktivizace a navazování nových vědeckých kontaktů a zároveň zapojování nových specialistů do dané oblasti vědeckého bádání, seznámení a zpřístupnění nejnovějších vědeckých studií vztahujících se k dané problematice akademické obci a širší studentské veřejnosti);

- rozbor a porovnání historických příčin existující politické situace a stanovenní perspektiv možného dalšího vývoje politické a jazykové situace v Bělorusku.

Zároveň byla během konference věnována zvláštní pozornost problematice procesu vytváření národní státnosti a otázkám hledání národní ideje a národní ideologie, příčinám aktivizace národních procesů, bělorusko – českým kulturním a politickým vztahům a jiným otázkám.

Vyřešení podobných úkolů je možné právě při organizované a těsné mezinárodní spolupráci vědců různých států a jednou z neúspěšnějších cest organizace a zabezpečení takové spolupráce je pořádání vědeckých konferencí. Důležitým prvkem konference proto bylo nejenom seznámení s nejnovějšími výsledky vědeckého bádání, ale i plodná společná diskuse o aktuálních otázkách dané problematiky (národní sebeuvědomění, otázka použití jazyka na pozadí probíhající rusifikace, vztah národní a občanské společnosti atd.).

Mezi příspěvky přednesenými na konferenci a zasluhujícími zvláštní pozornost lze uvést referát prof. PhDr. Miroslava Hrocha, DrSc. z Karlovy Univerzity věnovaný faktorů sociální komunikace v národním hnutí a problematice její intenzity. Autor srovnává české a běloruské národní hnutí podle shodných situací (tj. podle podmínek v období nastupující národní agitace) a poznamenává, že ve všech deseti základních ukazatelích intenzity sociální komunikace byla její intenzita v analogické situaci na prahu fáze B zřetelně vyšší v českém případě než v případě běloruském. Závěrem Hroch určuje místo sociální komunikace mezi ostatními příčinami a předpoklady úspěchu národního hnutí.

Velkou diskusi vyvolal příspěvek prof. PhDr. Jan Rychlíka, DrSc. z Karlovy Univerzity „Formování ‚národního příběhu‘ jako podstaty národní ideje a národní ideologie“, věnovaný historickým mýtům ve výkladě národních dějin a jejich proměnám v čase. Podobné problematiky ideologického využití národních dějin ve státní politické propagandě se ve svém referátu dotknul také Hennadz Sahanovich, PhD. z Evropské humanitní univerzity ve Vilniusu.

O zvláštní povaze běloruského případu formování moderního národa mluvil ve svém příspěvku prof. Alexandr Smolianchuk, DrSc. z Vysoké školy práva v Grodnu. V této cenné badatelské studii věnované politickým dějinám Bělorus-

ka Smolianchuk ukázal, že hlavní složkou běloruské národní ideje byla především etnokulturní a občanská varianta národní ideologie, ovšem absence účinného mechanismu její translace dospěla k porážce běloruské národní státnosti (Běloruské lidové republiky) v roce 1918 a způsobilo odlišnost „běloruského modelu“ nacionalismu od jiných modelů střední a východní Evropy.

Na důležitost ekonomických faktorů a aspektu modernizace v procesech národního obrození poukázal ve svém referátu doc. Andrej Kishtymov, PhD. z Vysoké školy parlamentarismu a podnikání v Minsku.

Zvláště zajímavým byl však podle mého názoru referát doc. Siarheje Toktě, CSc. ze Státní Univerzity Janky Kupaly v Grodnu, ve kterém rozebral běloruské národního hnutí v jeho sociálně kulturním aspektu a poukázal na řadu faktorů, které nedovolují pokládat dynamiku běloruského obrození za opožděnou a zpomalenou v porovnání s jinými národy střední a východní Evropy.

Prof. Ryszard Radzik, PhD. z Institutu Sociologie UMCS v Lublinu podtrhl, že rozdíly mezi českým a běloruským národním hnutím byly zásadní, a to jak z hlediska jejich průběhů, tak i z hlediska jejich konečného výsledku.

Velmi vysokou badatelskou a vědeckou úroveň se vyznačovaly příspěvky účastníků lingvistické sekce konference, například, studie doc. PhDr. Hany Gladkove, CSc. z Karlovy Univerzity, doc. Siarheje Zaprudského, PhD. z Běloruské státní univerzity v Minsku a jiné.

Vědecká spolupráce během konference zajistila mezinárodní výměnu zkušeností v dané problematice a možnost provedení otevřené vědecké diskuse, což přispělo k šíření tématu konference a další mezinárodní odborné spolupráci.

BĚLORUSKÁ NÁRODNÍ IDEA NA ZAČÁTKU 20. STOLETÍ

Alexandr Smoliančuk (Běloruská vysoká škola práva, Grodno)

Summary:

Formation of the modern Byelorussian nation fits into a context of analogous processes of those Central European nations not having their own statehood, that entered the “period of nationalisms” (the end of 18th until the beginning of 20th century). In this case, national formation was accomplished through national movements seeking cultural and social emancipation. Disintegration of primordial multiethnic societies and disintegration of large states results in creation of ethnocultural nations which Miroslav Hroch calls “small European nations”. They were formed primarily as culturally centrist societies. Naturally, the “Byelorussian case” has its peculiarities. Heart of the matter is not that Byelorussians did not have their own statehood throughout almost the entire 20th century or that the term “national” does not describe the modern Byelorussian state, at all.

Proces formování moderního běloruského národa zapadá do kontextu analogických procesů u těch národů Střední Evropy, které vstupovaly do období „nacionalismů“ (konec 18. – začátek 20. st.), aniž by měly vlastní státnost. V daném případě se formování národa odehrávalo cestami národních hnutí, které usilovaly o kulturní a sociální emancipaci. Jako výsledek dezintegrací prvotních multiethnických společností a rozpadu velkých států vznikaly etnokulturní národy, které Miroslav Hroch nazval „malými evropskými národy“¹. Formovaly se především jako kulturně centristické společnosti. Ovšem „běloruský případ“ má své zvláštnosti. Podstata věci není dokonce ani v tom, že Bělorusové v průběhu téměř celého 20. st. neměli vlastní státnost a moderní běloruský stát se vůbec

¹ Miroslaw Hroch, *Male narody Europy*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2003